

nâtî (*Ref'û'l-hucûbî'l-mestûre 'an vechi'l-Makşûre*, Kahire 1344/1926, I-II), öğrencisi Ebû'l-Hasan et-Ticânî (*Edâ'ü'l-lâzîm nah-ve Makşûreti Hâzim*), Celâleddin el-Mahallî ve Muhammed Emîn el-Muhibbî tarafından şerhedilmiştir. Kasideyi neşreden Muhammed Mehdi Allâm ile Muhammed Habîb İbnü'l-Hoca (Tunus 1972) onu dil ve edebiyat yönünden, Emilio Garcia Gomez ise tarih ve coğrafya açısından incelemiştir (bk. bibl.). 3. *el-Kaşîdetü'n-nahviyye (el-Kaşîdetü'l-mîmiyye)*. 219 beyitlik bu manzume şairin divanı içinde yayımlanmıştır (s. 123-133). 4. *Dîvân*. Escorial Library'de kayıtlı iki nüshada (nr. 384, 454) mevcut şiirlerle birlikte çeşitli kaynaklarda yer alan şiirlerinin derlenmesiyle meydana getirilmiştir (nşr. Osman el-Ka'âk, Beyrut 1964, 1979, 1409/1989). 5. *Kaşâ'id ve kıta'ât* (nşr. Muhammed Habîb İbnü'l-Hoca, Tunus 1972). 6. *İrâdû'l-menâhili's-savâfi fi ta'addüdi qurûbî'l-ilel ve'l-kavâfi* (Tunus Zeytûne Camii Ktp., Abdeliyye, nr. 2804).

Kartâcennî'nin diğer eserleri de şunlardır: *Şeddü'z-zîyâr 'alâ caḥfeleti'l-ḥimâr* (İbn Ufûr'un gramere dair *el-Mukarrib*'ine reddiye), *Kitâbü't-Tecnîs*, *Kitâbü'l-Kavâfi* (I. Müstansır'ın emriyle yazılan eseri İbn Rüseyd, *Vasılû'l-kavâdim bi'l-havâfi fi şerhi [zikri emşileti'] Kitâbi'l-Kavâfi* adıyla şerhetmiştir), *Naḥd 'alâ Veş-yi'l-hulel li'l-Leblî*, *Kitâb fi 'ilmi'l-be-yân*.

BİBLİYOGRAFYA :

Kartâcennî, *Minhâcû'l-bülegâ' ve sirâcû'l-üdeba'* (nşr. M. Habîb İbnü'l-Hoca), Beyrut 1981, neşreden giriş, s. 5-118; a.mlf., *Diwânü Hâzim el-Kartâcennî* (nşr. Osman el-Ka'âk), Beyrut 1409/1989, neşreden giriş, e-; a.mlf., *el-Makşûre* (nşr. M. Mehdi Allâm, *Havliyyâtü külliyyeti'l-âdâb* içinde), II, Kahire 1953, s. 1-110; W. Heinrichs, *Arabische Dichtung und Griechische Poetik: Hâzim al-Qartâğanni's Grundlegung der Poetik mit Hilfe Aristotelischer Begriffe*, Beirut 1969; Sa'd Maslûh, *Hâzim el-Kartâcennî ve nazariyyetü'l-muhâkât ve't-tahyîl fi's-şî'r*, Kahire 1400/1980, s. 5-69; ayrıca bk. tür.yer.; M. Ridvân ed-Dâye, *Târîhu'n-naḥdî'l-edebî*, Dimaşk 1402/1981, s. 488-543; İhsan Abbas, *Târîhu'n-naḥdî'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, s. 539-574; Fethî M. Ebû İsa, *Şî'ru Hâzim el-Kartâcennî*, Kahire 1984, tür.yer.; Kilâni Hasan Sind, *Hâzim el-Kartâcennî hayâtühü ve şî'ruhu*, Kahire 1986, tür.yer.; Safvet Abdullah el-Hatîb, *Nazariyyetü Hâzim el-Kartâcennî en-naḥdiyye*, Kahire 1986, tür.yer.; E. G. Gómez, "Observaciones sobre la Qasida Maqşûra de Abu'l-Hasan Hâzim al-Qartâğanni", *al-Andalus*, I/1, Madrid 1933, s. 81-104; M. Mehdi Allâm, "Ebû'l-Hasan Hâzim el-Kartâcennî ve fennü'l-Makşûra fi'l-edebî'l-Arabî", *Havliyyâtü külliyyeti'l-âdâb*, I, Kahire 1951, s. 1-31; M. Belkhdja, "Hâzim al-Qartâğanni", *IBLA*, sy. 116 (1966),

s. 341-370; a.mlf., "L'oeuvre de Hâzim al-Qartâğanni", *a.e.*, sy. 118-119 (1967), s. 117-149; a.mlf., "Critic and Craftsman: al-Qartâğanni and the Structure of Poem", *JAL*, X (1979), s. 26-48; Nevâl İbrâhim, "Ṭab'âtü's-şî'r 'inde Hâzim el-Kartâcennî", *Fuṣûl*, VI/1, Kahire 1985, s. 83-92; Atâullah Cebr, "Mefhûmü'l-vezni's-şî'rî ledâ Hâzim el-Kartâcennî", *el-Kermil*, sy. 12, Hayfa 1991, s. 7-42; Münîf el-Vehâyibî, "Muḳârebetü'l-mümte'i'l-müfîd fi nazariyyeti's-şî'r 'inde Hâzim el-Kartâcennî", *Mecelletü Dirâsât Endelûsiyye*, IX, Tunus 1413/1993, s. 40-51; M. el-Hocevî, "el-Bedî' 'inde Hâzim el-Kartâcennî", *Âfâku's-seḳāfe ve't-türâs*, IV/3, Dübey 1417/1996, s. 27-34; Mahmûd Derâbise, "Ma'ne'l-ma'nâ 'inde 'Abdilkâhir el-Cürânî ve Hâzim el-Kartâcennî", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, XXXIII/4, İslâmâbâd 1997, s. 5-38; "Hâzim", *Eİ²* (İng.), III, 337-338.

İSMAİL DURMUŞ

KÂRÜN

(قارون)

Zenginliğiyle tanınan,
Hz. Mûsâ ve Hârûn'un şahsında
Allah'ın emirlerine karşı çıktığı için
cezalandırılan kişi.

Kur'an'da Kârûn adıyla kıssası nakdedilen bu kişi Tevrat'ta Korah diye anılmakta ve çöl hayatında Mûsâ'nın otoritesine karşı başlatılan isyan hadisesinde başrolü oynamaktadır. Tevrat'ta Hz. Ya'kûb'un oğlu Levi'nin oğlu Kohat'ın oğlu Yitshar'ın (İzhar) oğlu olarak gösterilen Korah (Karun) (Çıkış, 6/16, 18, 21; Sayılar, 16/1), Mûsâ ve Hârûn'a karşı çıkarılan bir isyan hareketiyle gündeme gelmektedir. Bu hareketle Kârûn, Hz. Mûsâ ve Hârûn'un dinî otoritesini yıkmayı hedeflerken aynı harekete katılan Ruben kabilesinden Datân ve Abiram da Mûsâ'nın siyasî liderliğine son vermeyi amaçlıyordu.

Olayın bugünkü Tevrat'ta yer alan şekline göre Kârûn, Rubenoğulları'ndan Datân ve Abiram'ı, ayrıca farklı kabilelere mensup insanları ve cemaatin 250 beyini toplayarak Mûsâ ve Hârûn'a karşı bir isyan başlatmış, bunlar Tanrı'ya âsi olmuşlardır (Sayılar, 16/1-3). Âsilerin başındaki Kârûn, "Yeter artık, çünkü bütün cemaat, onlardan her biri mukaddestir ve Rab onların arasındadır ve niçin Rabb'in cumhuru üzerine kendinizi yükseltiyorsunuz?" diyerek Mûsâ ve Hârûn'a karşı çıkmıştır. Bu durumda Mûsâ secdeye kapanarak dua etmiş ve kararı Tanrı'nın vereceğini bildirmiş, Rab ise isyan edenleri helâk edeceğini haber vermiştir. Ancak Mûsâ ve Hârûn, Tanrı'ya yalvararak O'ndan hepsini helâk etmemesini istemişlerdir. Bunun üzerine Korah, Datân ve Abiram'a ait çadırların etrafının boşaltılması

istenmiş, daha sonra altlarındaki yer yarakarak bu kişilerle onların ev halkını, Korah'ın bütün adamlarını ve bütün mallarını yutmuş; Korah'ın yanında yer alan ve buhur yakan 250 kişi de Rabb'in katından çıkan bir ateşle bitirilmiştir (Sayılar, 16/4-35). Kârûn'un isyanı İsrâiloğulları'nın çöl hayatındaki en önemli olaylardan biridir. Hem bir kitle hareketi olması hem de Tanrı'nın tesis ettiği dinî ve içtimâî düzeni hedef alması hadisenin önemini göstermektedir (DB, II/1, s. 972).

Kârûn kıssası bazı farklılıklarla Ahd-i Atîk'in çeşitli yerlerinde geçmektedir (Sayılar, 26/9-10; 27/3; Tesniye, 11/6; Mezmur, 106/16-18). Ayrıca yahudi rivayetlerinde Kârûn'un Mûsâ ve Hârûn'a karşı çıkışının birçok sebebi sayılmaktadır. Bir rivayete göre Kârûn Mısır'da Firavun'un hazinedarı idi ve öylesine büyük bir servet yapmıştı ki hazinelerinin anahtarlarını ancak 300 katır taşıyabiliyordu, bu servetin verdiği gurur onun felâketine sebep olmuştu. Kârûn, Kohatoğulları aşiretinin başına Uzziel oğlu Elitsafan'ı getirdiği için Mûsâ'ya kızmıştı. Yahudi kaynaklarında Kârûn Tevrat kurallarını küçümseyenlerin, Tevrat'a ve Rabb'in otoritesine karşı çıkanların ilk örneği olarak takdim edilmektedir. Mûsâ, Kârûn ve beraberindekileri yatıştırmak istemiş, fakat onlar isyanlarını sürdürmüşler, sonunda toprak yarılmış ve içine gömülmüşlerdir (Ejd., X, 1192-1193).

Kur'an'ın Kasas sûresinde (28/76-82) Kârûn Hz. Mûsâ'nın kavminden, hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliğiyle mağrur bir kişi olarak takdim edilir. Kârûn gösterişi sevmekte, kavminin arasında ihtişamla dolaşmakta, bu ise bazılarının hayranlığını celbetmekteydi. Kavminin, servetiyle böbürlenmemesi gerektiği yönündeki uyarılarına karşı Kârûn bu serveti kendi bilgisi sayesinde yaptığı ileri sürüyordu. Nihayet kendisi ve evi yerin dibine geçirilmiş, bu âkibetten ne kendini kurtarabilmiş ne de onu kurtaracak bir topluluk çıkmıştır. Diğer âyetlerde de Hz. Mûsâ'nın apaçık delillerle Firavun, Hâmân ve Kârûn'a gönderildiği, fakat onların Mûsâ'yı yalancı bir sihirbaz olarak niteledikleri, ona karşı çıktıkları, yeryüzünde büyüklük tasladıkları, sonuçta her birinin farklı şekillerde cezalandırıldığı belirtilir (el-Ankebût 29/39; el-Mü'min 40/24).

İslâmî kaynaklarda Kârûn'la ilgili çeşitli rivayetler vardır. Tevrat'taki şecere verilerek onun Mûsâ'nın amcasının oğlu olduğu belirtilir. Mûsâ ve Hârûn'dan sonra İs-

râioğulları'nın en bilgilisi ve üstünü sayıldığı, Tevrat'ı çok güzel okuduğu, İsrâioğulları Mısır'da yaşarken Firavun tarafından onlara yönetici tayin edildiği, fakat tıpkı Sâmîrî gibi Allah düşmanı olup bozgunculuk çıkardığı, Hz. Mûsâ'dan simya ilmini öğrendiği belirtilmekte; evinin, el-biselerinin, hazinelerinin özellikleri, gösterişli tavırları nakledilmektedir. Mısır'dan çıktıktan sonra Hz. Mûsâ mezbah ve kurban yöneticiliğini Hârûn'a vermiş, bunun üzerine Kârûn hem peygamberliğin hem yöneticiliğin Mûsâ'da, mezbah ve mâbed yöneticiliğinin de Hârûn'da olmasına itiraz etmiş, daha sonra da cezalandırılmıştır (Sa'lebî, s. 213-217).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 448-450; Sa'lebî, *'Arâisü'l-mecâlis*, Beyrut 1985, s. 213-217; E. Palis, "Core", *DB*, II/1, s. 972; A. Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Baroda 1938, s. 231-232; T. M. Mauch, "Korah", *IDB*, III, 49-50; J. Liver - A. Rothkoff, "Korah", *EJd.*, X, 1190-1193.

ÖMER FARUK HARMAN

□ EDEBİYAT. Kur'ân-ı Kerim'de Kârûn ve hazinesinden söz eden âyetlerden anlaşıldığına göre (el-Kasas 28/76, 78, 81; el-Ankebût 29/39; el-Mü'min 40/23-24) Kârûn, Hz. Mûsâ'nın kavmi arasında hazinelerinin anahtarını ancak güçlü, kuvvetli, büyük bir topluluğun taşıyabileceği çok zengin bir kişiydi. Bundan dolayı Türk edebiyatında atasözü ve deyimlerde daha çok hazineleri, zenginliği ve cimriliğiyle söz konusu edilmiştir. Kârûn'un hazineleri "genc-i Kârûn, mâl-i Kârûn" diye anıldığı gibi her gittiği yere hazinesini de beraberinde götürdüğü için "genc-i revân" (yürüyen hazine) olarak da adlandırılmıştır. Kârûn, cimriliği ve zenginliği sebebiyle gururlanmasından dolayı yerin dibine batırılınca çok güvendiği hazineleri de kendisiyle birlikte yok olmuştur. Taşlıcalı Yahyâ, "Uğradı cümlesi hışm u hatara / Mâl-i Kârûn gibi geçti yere" ve Fakîrî, "Tecrîd ile felekte oldum Mesîh-i sâni / Mâliyle yere geçsin Kârûn'a minnetim yok" beyitlerinde bu olaya telmihte bulunmuşlardır. Hz. Mûsâ'dan simya ilmini öğrenmek suretiyle zengin olduğu rivayet edilen Kârûn ve hazinelerinin Doğu-İslâm edebiyatlarında en çok işlenen yönü ilâhî kudret karşısında o kadar servetin, mal ve mülkün hiçbir işe yaramaması, aksine sahibinin helâkine sebep olmasıdır. Yûnus Emre'nin, "Ne kadar çok ise malın ecel sana sunar elin / Ne assı eyledi Kârûn bu dünyaya batmış iken" beytiyle Hayâlî Bey'in, "Bezlini evvel bahârin kûha

sor hâmûna sor / Mâl-i dünyâdan ne alıp gittiğin Kârûn'a sor" beytinde Kârûn'un kendisine ve etrafındakilere hiçbir fayda sağlamayan, hayra ve iyiliğe vesile olmayan hazineleri anlatılmıştır. Hayâlî Bey bir beytinde, "Sim-i eşkim neme yarar nazar etmez ana yâr / Yere geçsin n'ideyim genci imiş Kârûn'un" diyerek onun için akıttığı gümüş rengi göz yaşlarını görmeyen sevgilisinin durumunu Kârûn ve hazinesine benzetmektedir. Nesîmî, "Seni bu hüsn ü cemâl ile bu lutf ile gören / Korktular Hak demeye döndüler insan dediler // Bir kılın kıymetini her kime sordumsa dedi / Genc-i Kârûn ile bin milk-i Süleyman dediler" beyitlerinde Hz. Peygamber'in bir tüyünün genci-i Kârûn'la beraber bin Süleyman mülküne denk olduğunu ifade etmektedir.

Kârûn, Türk halk edebiyatında daha çok "Kârûn gibi zengin olmak", "Kârûn kadar malı olmak" şeklindeki deyimlerde geçmektedir. Nitekim Gaziantep yöresine ait bir türkû içinde yer alan, "Kul Himmet üstâdım gelse otursa / Hakk'ın kelâmını dile getirse / Dünya benim deyî zapta geçirse / Kârûn kadar malın olsa ne fayda" dörtlüğünde Kârûn'un zenginliği ve bu zenginliğin işe yaramayacağı vurgulanmaktadır.

İsrâiliyat'a ait rivayetlerde Kârûn'dan bahsettiği ileri sürülen bir de efsane vardır. Buna göre parayı ve büyüü icat eden Lidya Kralı Crésus (Krezus) her tuttuğunun altın olması için ilâhlara yalvarır, bu dileği kabul edilince mutluluğa erişeceğini sanır. Ancak çok zengin olduğu halde mutluluğu bir türlü bulamayan kral acı içinde kıvrılarak ölür. Bu hikâye başta içinde kıvrılarak ölür. Bu hikâye başta binbir gece masalları olmak üzere birçok milletin edebiyatında bulunmaktadır. Türkçe'deki "Kârûn kadar zengin olmak" deymi "riche comme Crésus" şeklinde Fransızca'da da yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûnus Emre *Divânı* (haz. Faruk K. Timurtaş), İstanbul 1972, s. 50; Ağâh Sırrı Levend, *Divân Edebiyatı*, İstanbul 1943, s. 152, 153; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 153; Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, İstanbul 1975, s. 488; Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı (Tahlili)*, Ankara 1987, s. 129-130, 474-475; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, II, 26-27; Mustafa Tatçı, *Yûnus Emre Divânı (Tenkitli Metin)*, Ankara 1990, s. 153; M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divânı'nın Tahlili*, Ankara 1990, s. 63; Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 244; *Kâmûsü'l-â'lâm*, V, 3519; "Karun", *TDEA*, V, 202.

H. İBRAHİM ŞENER

KARZ

(القرض)

Tüketim ödöncü anlamında fıkıh terimi.

Sözlükte "kesip koparmak, karşılık vermek", mekânla ilgili olarak kullanıldığında "çaprazından dolaşıp gitmek" gibi anlamlara gelen *karz*, terim olarak "geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödöncü / borç verme" demektir. Borç verenin malının bir kısmını ayırıp vermesi veya borç alanın aldığı şeyin emsalini geri verecek olması sebebiyle bu adı aldığı şeklindeki açıklama kelimenin kök anlamıyla bağlantısını belirtmek içindir. Aynı kökten türeyen *istikrâz* kelimesi "ödöncü istemek / almak", *iktirâz* "ödöncü almak", *ikrâz* "ödöncü vermek", *mukriz* "ödöncü veren", *müstakriz* "ödöncü isteyen / alan" ve *mukrez* "ödöncü olarak verilen mal" mânâsına gelmektedir. *Karz* olarak alınan malın karşılığında verilecek şey ise *karz* bedeli olarak isimlendirilir. Aynı kökten türeyen *kırâz* kelimesi "mudârebe"nin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de *karz* ve türevleri on üç yerde geçmekte olup (meselâ bk. el-Bakara 2/245; el-Mâide 5/12; el-Kehf 18/17; el-Hadîd 57/11, 18; et-Tegâbün 64/17; el-Müzzemmil 73/20) Kehf sûresinde "bir yeri çaprazından dolaşıp gitmek", diğerlerinde ise "borç vermek" anlamında kullanılmış, mecazi bir anlatımla Allah'a güzel bir şekilde borç (*karz-ı hasen*) veren kimseye bunun kat kat fazlasının ödeneceğinden söz edilmiştir. Bu âyetlerde Allah'ın rızâsını kazanmak için yapılan malî harcamanın Allah'a verilen bir borç olarak anılması verilenin Allah katında zayı olmasına karşılığının sevap ve mükâfat olarak geri döneceğine dair ilâhî bir vaad şeklinde yorumlanır. Bu ödöncün "güzel" diye nitelenmesi ise harcamanın riya ve dünyevî beklenti karıştırmadan sırf Allah rızâsı için ve helâl maldan yapılmasının gerektiğine ve böyle bir davranışın güzelliğine işaret eder. Hadislerde de borç verme, ödöncü verme söz konusu edildiğinde bunun hukukî mahiyetinden çok ahlâkî yönü üzerinde durulmuştur. Dinî terminolojide *karz* kelimesi, bir kimseye tüketim amaçlı olarak para veya mislî eşya türündeki bir malı ödöncü vermek anlamıyla yaygın bir kullanım kazanmış olup Allah katında ecir kazandıran erdemli bir davranış olması yönüyle dinî öğretinin ve İslâm ahlâkının, bir akid türü olarak da İslâm hukukunun konusunu teşkil etmiştir.